

DOI: 10.26565/2226-0994-2023-69-12
УДК 316.482.3+801.001+321.01:316.26

Ілля Ільїн, Олена Нігматова

#БУДЬЯКНІНА (РУХ «БУДЬ ЯК НІНА») В КОНТЕКСТІ РИМЕЙКУ ПОНЯТТЯ КЛАСОВОЇ СВІДОМОСТІ У ФІЛОСОФІЇ ТА СУСПІЛЬНІЙ ПРАКТИЦІ: КОРПУСНИЙ ПІДХІД (ДО 100-РІЧЧЯ ПУБЛІКАЦІЇ ПРАЦІ ДЬЙОРДА ЛУКАЧА «ІСТОРІЯ ТА КЛАСОВА СВІДОМІСТЬ» (1923-2023 РР.))

В статті здійснено корпусне, міждисциплінарне, емпіричне соціально-філософське дослідження можливостей актуалізації поняття та практики класової свідомості в метамодернізмі на основі чотирьох джерел: праць видатних західних філософів 1900-2023 рр. (5064 англomовних книжок і статей), праць Карла Маркса та Фрідріха Енгельса (43 томи), української соціологині Олени Сімончук і дописів у Facebook-групі громадського руху українських медиків «#БудьякНіна».

Перші два джерела дозволили зрозуміти первинну логіку цього поняття, а також його філософську логіку та суперечливість на фоні історичного досвіду ХХ ст., тобто пов'язаних з ним трансформацій в західному суспільстві та пролетарських революцій. Виявилось, що розум, однорідність і цілеспрямованість, які очікувалися в теорії від практики робітничого, революційного руху, проявив панівний клас, інтегрувавши робітничий клас на Заході, а на Сході, замість автентично пролетарських революцій, відродилися тиранія та відчуження від широких народних мас з боку професійних революціонерів, а згодом, й державно-партійної бюрократії.

Втім, поняття класової свідомості лише частково можна вважати деактуалізованим, оскільки це поняття передбачає стадії розвитку класової свідомості. Два останніх джерела в нашому дослідженні дозволили продемонструвати, що в сучасних українських умовах можна говорити про сформованість 2-х стадій розвитку класової свідомості: розуміння власних інтересів і нерівності. Це створює можливості стверджувати, що метамодерністське перевідкриття історії, зокрема має відношення й до поняття та практики класової свідомості сучасних робітників, що дає надію на більш вдалий римейк емансипативного потенціалу марксистських ідей для розв'язання сучасної кризи капіталістичного людства у ХХІ ст.

Підкреслимо, що дослідження було зроблено за допомогою використання корпусної лінгвістики, завдяки якій були проаналізовані великі обсяги текстів, як філософів, так й учасників руху «#БудьякНіна», що дозволило виділити головні контексти та фокус їхніх текстів, а також поставило усе дослідження на міцну емпіричну базу.

Ключові слова: метамодернізм, класова свідомість, корпусна лінгвістика, #БудьякНіна, західна філософія, марксизм, соціологія.

Як пишуть Робін Ван ден Аккер та Тімотеус Вермойлен, з 2000-х рр. виникла нова культурна логіка західного капіталізму – метамодернізм [Van den Akker and Vermeulen, 2017, pp. 1-19]. Замість безнадійного, іронічного, грайливого постмодерну з його ідеями кінця людини, історії, революції, пролетаріату, вірою в перемогу лібералізму в усьому світі, віртуалізацією всіх конфліктів, симуляцією політики та нейтралізацією всіх невдоволь, – спостерігається повернення історії, відкриття її для нових звершень, відтворення та розширення конфліктів, поява нових суспільних рухів з огляду на світову фінансову кризу 2008-2011 рр., боротьба кількох імперіалістичних блоків країн між собою, етно-націоналістична мобілізація населення в авторитарних країнах, відродження релігійного фундаменталізму, збідніння робітничого та середнього класів, розширення екологічної катастрофи тощо.

Історія, одним словом, повернулася! Разом із нею повернулося й поняття класової свідомості. Про це свідчить збільшення інтересу до цього поняття в англomовних книжках і наукових статтях. В електронній базі книг «Google Books» (130 млн примірників)

© Ільїн І. В., Нігматова О. С., 2023.

This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0.

спостерігається зростання використання терміну «класова свідомість» якраз від 2008 року (див. рис. 1).

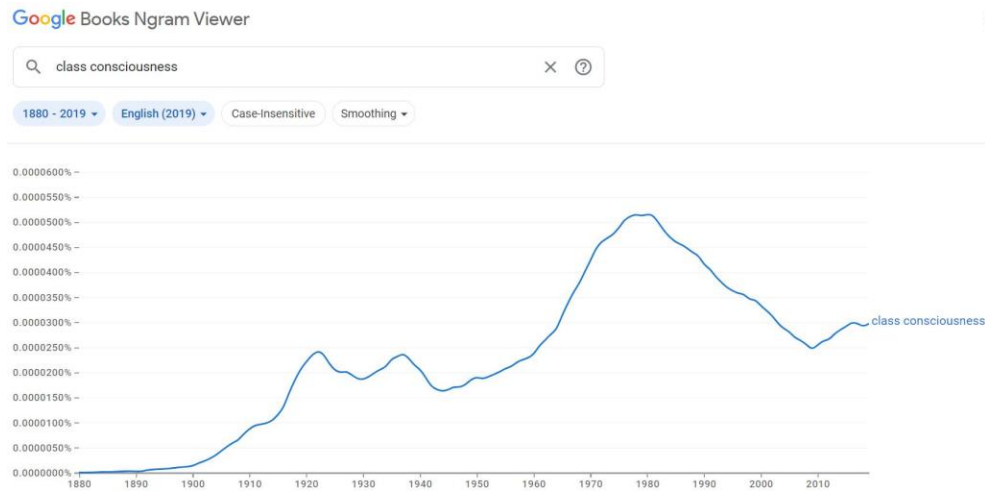

Рис. 1. Частотність вживання словосполучення «класова свідомість» в електронній базі книг Google Books, опублікованих у 1880-2019 рр. Джерело: Google Books Ngram Viewer.

В електронній базі наукових статей та книжок «Google Scholar» (100 млн документів) також спостерігається підвищувальна динаміка використання цього терміну в публікаціях із 2008 року (див. рис. 2).

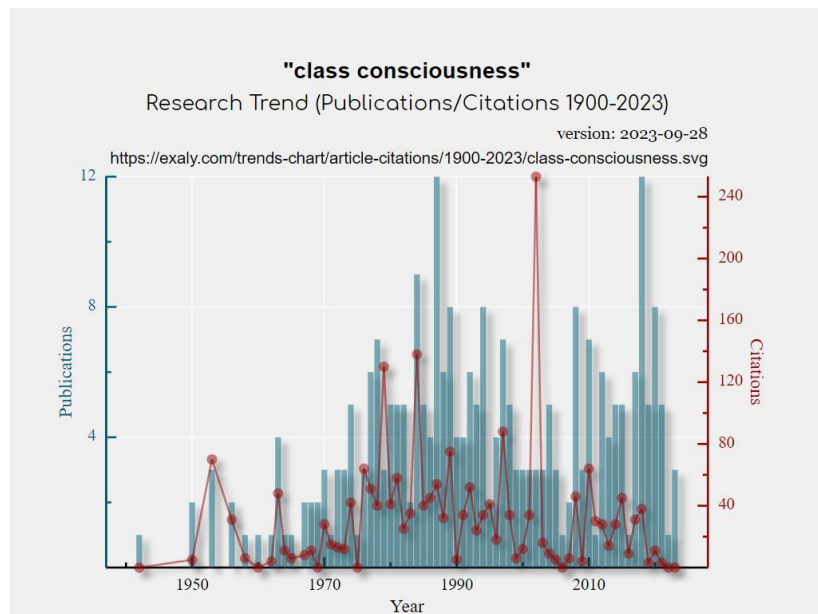

Рис. 2. Частотність вживання словосполучення «класова свідомість» в електронній базі книг Google Scholar, опублікованих у 1990-2023 рр. Джерело: exaly.com.

Метамодерн іронізує над минулим, але взаємодіє з минулим задля відкриття майбутнього, а не для засвідчення неможливості цього відкриття [Drayton, 2021]. Тож повернення (поняття) класової свідомості може відбутися лише на засадах наближення-віддалення до/від спадщини, що її залишила історія практики та теорії цього поняття дотепер. Іншими словами, історія відроджує навіть померлих героїв, закликає до повторення тих самих практик організації та координації зусиль усіх пригноблених, але в розширеному масштабі, із залученням безлічі організацій, які борються за права пригноблених, зокрема нелюдських форм живого (еко-рух) [Corsa, 2018; Junker 2023]. Тож

ідеться про рیمейк відповідної практики та теорії, а не про створення якоїсь альтернативної сюжетної лінії, що ігнорує попередню історію (ребут).

Примітно, що в сучасній філософській думці України поняття класової свідомості вживається не часто, але водночас підкреслюється актуальність цього поняття з 2009 року. За результатами пошуку словосполучення «класова свідомість» і «філософія» на сайті «Google Scholar» на момент 29 серпня 2023 року було знайдено такі роботи. Володимир Чернієнко пише про актуальність поняття класової свідомості в контексті інформаційного суспільства. До того ж він наголошує на необхідності залучення практик самокритики, діалогізму та свободи самовизначення в контексті сучасних ідентифікацій [Чернієнко, 2009]. В іншій своїй статті автор пише про те, що в сучасному класово розчленованому суспільстві триває боротьба за свідомість – пролетарську або буржуазну. Політики ідентичності фрагментують соціальне поле за допомогою деполітизованого захисту прав меншин, але, на думку автора, за цих обставин не виробляється тотальна, універсальна, глобальна політична свідомість пригнобленого класу [Чернієнко, 2014]. Тамара Куперець також наголошує на актуальності класового антагонізму з кінця ХХ-го століття, вказуючи на необхідний утопічний момент у понятті класової свідомості, що означає боротьбу експлуатованих мас робітників та безробітних за альтернативне суспільство [Куперець, 2013]. В іншій своїй статті авторка звертається до сучасної філософії, яка активно осмислює поняття класової боротьби, й доходить до такого висновку: «активне використання таких понять як клас, класова свідомість, класовий конфлікт, ідеологія для аналізу сучасних суспільств та виявлення змін у соціальних структурах супроводжується процесами критичного переосмислення їх змісту за умови збереження базових марксистських ідей» [Куперець, 2020, с. 16]. У двох вищевказаних авторів актуалізується питання про нові форми класової свідомості в контексті глобалізованого капіталізму.

Віктор Кіктенко показав рецепції твору Дьйордя Лукача «Історія та класова свідомість» у китайських філософів. У його статті йдеться про те, що деякі китайські філософи критикують Лукача за надмірно гегельянське тлумачення поняття класової свідомості, за ототожнення понять самосвідомості духу та свідомості класу [Кіктенко, 2022]. Володимир Розумюк здійснює критику поняття класової свідомості, вважаючи, що воно є продуктом революційних інтелігентів, які використовували робітничі маси для заволодіння владою. Зокрема автор критикує ідеї Дьйордя Лукача та Володимира Леніна за їхню «партійно-комуністичну теодицею», згідно з якою класова свідомість робітників перебуває поза робітничим класом, а саме, в партії [Розумюк, 2009, с. 116]. Отже, в межах аналізу літератури можна переконалися в актуальності дослідження поняття класової свідомості в українській соціальній філософії. Однак водночас наголошується на необхідності продумування логіки цього поняття та подолання критичних недоліків у його практичній імплементації.

В західній філософії поняття класової свідомості вивчається з 1923 року, коли була опублікована праця Дьйордя Лукача «Історія та класова свідомість». З того часу виникла дискусія щодо цього поняття: чи може воно бути актуальним після трагічних подій в СРСР та розвитку західного капіталізму.

Перша робоча гіпотеза даного дослідження полягає в тому, що проблемні теоретичні моменти, пов'язані з поняттям класової свідомості, можна подолати, та існують можливості його активації, які позначені в західній філософії.

Оскільки створили це поняття Карл Маркс і Фрідріх Енгельс, західні філософи намагалися показати, що проблемні аспекти цього поняття були закладені ще в працях цих мислителів. Щоб розібратися повністю з цим поняттям, звернемося до праць Маркса та Енгельса, які були безпосереднім джерелом поняття класової свідомості. Спробуємо відповісти на наступні питання: чи справді поняття класової свідомості від початку містило в собі підстави для власного самозаперечення? Чи є критика цього поняття в західній філософії ХХ-ХХІ ст. заслуженою?

Другою робочою гіпотезою дослідження є наступне положення: проблемні моменти поняття класової свідомості вже існували в роботах Маркса та Енгельса.

Поняття класової свідомості потребує розробки, зокрема на основі суспільної практики, емпіричних даних про робочі рухи. Практика класової свідомості може бути продемонстрована на прикладі робочого руху в Україні. Рух медичних працівників України «#БудьякНіна», який було започатковано у 2019 році, є визначним прикладом не лише для інших державних працівників, а й для працівників із приватного сектору [Будь як Ніна, 2023]. Власне, статус прикладу підкреслено в самій назві-заклику: бути як Ніна! Потрібно взяти приклад із Ніни Козловської, медсестри з Київської області, яка запустила хвилі соціальної гравітації по всьому українському суспільству, які призвели до організації одного з найуспішніших і наймасовіших громадських робітничих рухів в Україні.

Третьою робочою гіпотезою даного дослідження є положення про те, що показником відкриття історії в Україні в контексті рیمейку поняття класової свідомості є виникнення громадського руху #БудьякНіна та пов'язаних із ним профспілок медичних працівниць у державній сфері, що мають на меті організацію та боротьбу за покращення умов праці та підвищення зарплати [Ткаліч, 2020].

Отже, логіка даного дослідження наступна. Для здійснення соціально-філософського та емпірично-соціологічного дослідження, спочатку проводиться аналіз західної філософської літератури від 1900 року й праць Карла Маркса та Фрідріха Енгельса щодо поняття класової свідомості. В контексті цього аналізу узагальнюються філософські аспекти поняття класової свідомості, виокремлюються його змістовні характеристики та суперечності, а також визначається його валідність у сучасних умовах. Це дозволяє нам згодом проаналізувати дискурс комунікації учасників руху #БудьякНіна на офіційній Facebook-сторінці, та зробити висновок щодо актуальності цього поняття не тільки з точки зору теорії, а й з практичного погляду. Додаткове звернення до висновків щодо діяльності робочих рухів в Україні в сучасній українській соціології виступає ще одним емпіричним підґрунтям для дослідження сучасних процесів класової свідомості. Таким чином, теорія допомагає сконструювати поняття, а практика його осучаснити та повною мірою відродити в метамодерні. Тим самим, можна було б говорити про іронічно-серйозне відродження соціально-філософського осмислення поняття класової свідомості в контексті метамодернізму. У цьому полягає *новизна* дослідження. Ще одним моментом *новизни* є використання корпусного підходу для опрацювання великої кількості текстів, як західної філософії (5064 англійських книжок і статей західних філософів від 1900 до 2023 р.) для виділення семантичних патернів, тобто головних контекстів використання поняття класової свідомості в західних філософів, так і праць Маркса та Енгельса (43 томи Marx-Engels Werke) для з'ясування проблемних моментів з поняттям класової свідомості, а також висловлювань учасників руху #БудьякНіна у дописах на сторінці «#БудьякНіна» у Facebook (17 664 повідомлень з 28 листопада 2019 року (день заснування групи) й до 20 липня 2023 року).

Такий великий обсяг текстів неможливо адекватно опрацювати, а також проінтерпретувати швидко отримані результати в ручному режимі й з виокремленням необхідних контекстів без застосування комп'ютерних програм для аналізу текстів, зокрема методу корпусної лінгвістики.

Корпусна лінгвістика – це лінгвістична дисципліна, яка дає змогу здійснювати «повне і систематичне дослідження мовних явищ на основі корпусів мови з використанням конкордансів, колокацій та частотних списків» [Stefanowitsch, 2020, p. 54]. Важливо розуміти терміни, що використовуються в цьому визначенні. Корпус – це зібрання текстів, обраних для вивчення стану та розмаїття мови; корпусне дослідження виявляє закономірності та патерни, а також нові семантичні відносини. Конкорданс – зібрання всіх випадків уживання форми слова, кожен у своєму контексті (або позначення одного випадку уживання в контексті); конкорданс допомагає швидко сформулювати уявлення про контексти конкретного слова, виокремити стійкі зв'язки з іншими словами. Колокація – стійке співіснування двох або більше слів на невеликій відстані одне від одного в тексті (зазвичай 5 слів ліворуч і 5 слів праворуч); колокації дають змогу виокремити семантичні значущі залежності між словами (ідіоми). Частотний список – перелік слів, які найчастіше

зустрічаються в тексті; завдяки частотному списку можна оцінити головні теми корпусу [Sinclair, 1991, p. 9, 32, 170, 30; Baker, 2006, pp. 48-49]. Корпусна лінгвістика – це не лише кількісна дисципліна, оскільки будь-які її результати потребують інтерпретації. Завдяки корпусній лінгвістиці можна перевірити або спростувати гіпотези, інтуїції, або ж створити гіпотези з метою їхньої подальшої перевірки. Корпусна лінгвістика використовується у філософії, зокрема, для концептуального аналізу (див., огляд поточної літератури тут – [Пльїн, 2022, с. 39-48]).

Отже, реалізація такого дослідження за потребою є міждисциплінарною, що поєднує соціальну філософію, корпусну лінгвістику та емпіричну соціологію. Усі три підходи використані для визначення валідності гіпотез, що є виправданою практикою в науці та філософії, яка позначається як тріангуляція, тобто, як «поєднання множини методів для збирання даних» [Löwe and Van Kerkhove, 2019]. Крім того, ця робота є спробою здійснення експериментальної, емпіричної (соціальної) філософії [Fischer and Curtis, 2019].

Семантичні патерни висловлювань західних філософів XX-XXI ст. про поняття класової свідомості.

Дослідження поняття класової свідомості у західній літературі передбачає аналіз 5064 англomовних книжок і статей західних філософів від 1900 до 2023 рр. (здебільшого книжок), які перелічені у Вікіпедії та доданих до списку власноруч [20th-century philosophers; 21st-century philosophers]. Вибір філософів ґрунтувався на відборі англomовних робіт, оскільки англійська мова є мовою сучасної світової філософії [Badiou, 2015, p. 14, 16].

У даному дослідженні корпусна лінгвістика дала змогу швидко згенерувати експліцитні висловлювання філософів про класову свідомість у їхньому безпосередньому контексті (25 слів ліворуч та праворуч), що дало змогу скласти загальне уявлення про їхню інтерпретацію. Для генерування конкордансів використовувалася програма «AntConc» [Anthony 2022]. З метою завантаження файлів в цю програму, вони були конвертовані у формат txt. Найважливіші конкорданси були прочитані в ширшому контексті. Було згенеровано конкорданси зі словами робітник (proletariat, working class, worker) та колокаціями (class, consciousness). Загалом було згенеровано 712 конкордансів. З них 183 конкорданси були визнані релевантними. Список робіт західних філософів, конкорданси, конспект можна прочитати тут – [Пльїн та Нігматова, 2023а]. Праці наступних філософів та філософінь виявилися релевантними в даному дослідженні: Дьйордь Лукач, Іммануїл Валлерстайн, Герберт Маркузе, Юрген Габермас, Карл Поппер, Бертран Рассел, Аласдер Макінтайр, Жак Марітен, Фелікс Гваттарі, Луї Альтюссер, Антоніо Грамші, Антоніо Негрі, Теодор Адорно, Ернст Блох, Жан Іпполіт, Анрі Лефевр, Ноам Хомський, Джон Сьорл, П'єр Бурдьє, Аксель Хоннет, Людвіг фон Мізес, Мішель Каллон, Етьєн Балібар, Корнел Вест, Жан Бодрійєр, Ернесто Лаклау, Лешек Колаковський, Роджер Скрутон, Петер Слотердайк, Ганс Кельзен, Моріс Мерло-Понті, Ганна Арендт, Сімона де Бовуар, Шанталь Муфф, Ален Бадью, Славой Жижек, Франко Берарді, Сандро Мещадра.

Далі зафіксуємо семантичні патерни висловлювань західних філософів XX-XXI ст. про поняття класової свідомості.

Семантичний патерн № 1: філософські характеристики поняття класової свідомості (92 конкорданси)

Дьйордь Лукач наділив це поняття всесвітньо-історичною актуальністю, реанімувавши положення Маркса про те, що пролетаріат втілює в історії всі ідеали філософії [Lukács, 2014] (втім, Іммануїл Валлерстайн вважав, що у Маркса такого поняття взагалі не було [Wallerstein, 1991, p. 121]). Поняття класової свідомості успадковує традиції німецької філософії XVIII-XIX ст., переводячи положення про активність духу, мислення в діалектиці пізнання й історії в конкретно-історичну реальність і необхідність політичної дії від найпотужнішого та найпригнобленішого класу в суспільстві (абсолютний дух Гегеля = пролетаріат) [Kolakowski, 1978b, p. 41; Huppolite, 1973, p. 103]. Поняття класової

свідомості пролетаріату позначає причини, умови, ступінь і завдання боротьби пролетаріату проти капіталізму, під час якої розв'язуються одвічні проблеми філософії – дихотомії детермінізму та свободи, об'єкта та суб'єкта, суцього та належного, індивіда та колективу, відчуження, – й все це завдяки здійсненню революції [Kolakowski, 1978a, p. 224; Lefebvre, 1982, p. 54; Bloch, 1995, p. 967; Lukács, 1971, pp. 198-199; de Beauvoir, 1962, pp. 78-95; Benjamin, p. 129]. Водночас дія класової свідомості викликана необхідністю: гнобленням та суперечностями капіталізму, але до того ж постає вільним актом творення нової історії за межами капіталізму [Bloch, 1996, p. 148; Kolakowski, 1978a, p. 287]. Пролетаріат, будучи об'єктом історії, створеним капіталізмом, набуває суб'єктивності через нестерпність свого існування. Поняття класової свідомості описує не нормативну теорію історичної дії, а поточний історичний рух, що призводить до необхідності рішучої практично-революційної дії з боку пролетаріату [Lukács, 1973, p. 15]. У такому русі інтереси індивіда переплітаються з інтересами колективу, всього людства, тому що звільнення від відчуження людини від людини, людини від природи та своєї родової сутності є звільненням індивіда, його можливостей і здібностей, а останні є запорукою для розвитку колективного людства [Lefebvre, 1969, p. 22]. Класова свідомість володіє знанням, що змінює історію, а також дає змогу привласнити історію, культуру, людяність для людини [Lukács, 2014]. Однак до того ж класова свідомість не є вродженою в робітничого класу, але досягається її навчанням з боку теоретиків [Gramsci, 1994, p. 269; Lukács, 2009, p. 95; Adorno, 1993, p. 20; Althusser, 1990, p. 39; Marcuse, 2014, p. 84; Sartre, 1976, p. 65]. Утім, Моріс Мерло-Понті наголошував на можливості поступового, повсякденного піднесення до цієї свідомості завдяки синхронізації діяльності та боротьби одиничного робітника з іншими робітниками [Merleau-Ponty, 1981, pp. 442-443]. Досягнення класової свідомості не є гарантованим з огляду на нерівномірний розвиток економічних суперечностей за капіталізму [Lukács, 1971, pp. 305-306]. Здобуття знання про класове становище та інтереси дає робітникам розуміння своєї приналежності до класу [Gramsci, 1977, p. 273]. Поняття класової свідомості вказує на рух усвідомлення пролетаріатом свого пригнобленого, виключеного становища [Žižek, 2012, p. 156], економічних та політичних інтересів та завдань. Цей рух оформляється у створенні організацій: від безпосереднього усвідомлення конфлікту з капіталістами та декларування вимог щодо підвищення заробітної плати у формі профспілок та робітничих ЗМІ [Chomsky and Herman, 2002, A Propaganda Model], й аж до партії, в якій усвідомлюються справжні інтереси робітників [Lukács, 1971, pp. 321-322; Laclau and Mouffe, 2001, p. 11]. Утім, більшість робітників можуть бути охоплені реформістськими ідеями [Althusser, 1990, p. 39], піддатися обуржуазнюванню, тож організаційний та теоретичний відрив партії від емпіричної, соціально-психологічної, безпосередньої свідомості є неминучим [Gramsci, 1978, p. 286; Negri, 2014, In Lenin's Footsteps; Lukács, 1971, pp. 325-326]. Отже, класова свідомість пролетаріату – це й завершення процесу, але також позначення сукупності стадій, які мають пройти робітники перед здійсненням революції в процесі піднесення від безпосередніх інтересів до інтересів цілого, реальних інтересів усього класу в історії [Lukács, 1971, pp. 70-71]. Однак класова свідомість може виконати свою функцію тільки за умов економічної та політичної кризи, але обов'язково та пріоритетно – на тлі високої організації робітничого класу [Lukács, 1971, pp. 40-41]. Робітник без класової свідомості почувається безпорадним, нікчемним, апатичним [Searle, 2010, p. 166].

Отже, поняття класової свідомості тісно пов'язане з історико-філософською спадщиною, діалектичним мисленням, а також філософсько-історичним універсалізмом. Мішель Каллон, П'єр Ласкум та Яннік Барте пишуть, що поняття класової свідомості та відчуженої свідомості є прикладами записів та конструкцій у контексті продукування знання-об'єкта, пов'язаних зі стабілізацією та відстежуванням діяльності різноманітних форм існування, прикладом перетворення світу на слова, перетворення нечутного та невидимого на чутне й видиме [Callon, Lascoumes and Barthe, 2009, p. 54].

Семантичний патерн № 2: нейтралізація класової свідомості; інтеграція робітничого класу в капіталізм (аргумент проти класової свідомості з боку західного капіталізму) (31 конкорданс)

Класову свідомість робітничого класу було нейтралізовано в суспільній практиці у другій половині ХХ ст. через те, що класова боротьба робітників на Заході, а також «більшовицька революція» на Сході, призвели до інституціоналізації соціального забезпечення, а промисловий розвиток капіталізму допоміг розширити сферу інновацій, вийти до постіндустріального виробництва, інтелектуалізації праці, а також, відбулося виникнення безлічі адміністративних професій, посилення нерівномірності соціально-економічного становища робітників, поліпшення життєвих умов, створення соціальної інфраструктури, в цілому, обуржуазнювання робітників [Von Mises, 1985, *Marxism and the Labor Movement*; Habermas, 1974, pp. 195-196; MacIntyre, 2008, p. 195; Marcuse, 2007, pp. 182-183; Wallerstein, 1991, p. 121-122; Bourdieu, 1984, pp. 399-404]. Бертран Рассел вважав, що на Сході змогли здійснитися революції через бідність, а на Заході соціалізм не сприймається [Russell, 2009b, *Socialism in undeveloped countries*]. У сфері боротьби робітничого класу також відбулися зміни, а саме: робітничі партії стали реформістськими, а самі робітники – пасивними та деполітизованими [Chomsky, 2017, *The Perils of Market-Driven Education*; Guattari, 2016, pp. 63-64], причому їхня боротьба тепер обмежується суто економічною сферою – здобуттям більшої зарплатні [Bauman, 1982, pp. 100-101]. Капіталісти змогли залучити на свій бік науку, щоб стабілізувати класові відносини, умиритворити (пасифікувати) робітників, перерозподіливши частину додаткової вартості на їх соціальні потреби [MacIntyre, 2008, p. 256]. У цьому сенсі реалізувалися побоювання Енгельса та Леніна, які попереджали про небезпеки обуржуазнювання, хоча, наприклад, Маркс не сприймав реформи за капіталізму як проблему для робітничого руху [Popper, 1966, Chapter 16: *The Classes*, Chapter 19: *The Social Revolution*, Notes To Chapter 19; Marcuse, 1969, pp. 22-23; Lukács, 2000, pp. 69-70]. Звідси у філософській думці виникли положення про те, що робітничий клас з його класовою свідомістю був сконструйований теоретиками, та до того ж не має емпіричного підтвердження, а за умов постіндустріалізації – навіть будь-якої схожості з робітничим класом ХІХ століття [Habermas, 1974, pp. 195-196; Honneth, 1995, pp. 111-112]. За цих умов одночасно з'являються думки про необхідність розширення поняття революційного класу до меншин та інших різноманітних груп, що зазнають пригноблення, а також створення нової революційної партії [Guattari, 2016, pp. 63-64; Guattari, 2015, pp. 175-176; Marcuse, 2013, p. 89]. Однак відновлення класової свідомості потребуватиме глибинної та постійної кризи капіталізму, широкого залучення мас та демократичної організації революційної партії [Guattari, 2015, pp. 175-176; Marcuse, 1969, pp. 18]. Отже, поняття класової свідомості використовується в контексті, що вказує на його повну деактуалізацію, оскільки робітникам тепер є, що втрачати (Маркузе), він інтегрований, включений у капіталізм, а точніше, капіталізм врахував вимоги робітничого класу, стабілізувавши та інституціоналізувавши класовий конфлікт. Марксистсько-основоположники виявилися нездатними визнати можливість змін за капіталізму, не змогли нічого протиставити обуржуазнюванню робітників, не внесли змін у поняття класової свідомості робітничого класу для його актуалізації [Negri, 2005, pp. 46-47]. Іншими словами, поняття класової свідомості робітничого класу вигідно показувало зростання та розвиток робітничого класу, але одночасно не помічало змін капіталізму та розвитку свідомості капіталістичного класу.

Семантичний патерн № 3: нейтралізація класової свідомості за допомогою національних, релігійних та етнічних ідентичностей (аргумент проти класової свідомості з боку інших ідентичностей) (4 конкорданси)

Балібар, Марітен та Вест вказують на те, що національна ідентичність є пріоритетнішою для робітників як історично, так само як зараз. Поряд із національними ідентичностями, підкреслюється, що пролетаріат може асоціювати себе з етнічними, релігійними та расовими характеристиками [Balibar, 2002, p. 72; Maritain, 1973, p. 231-232; West, 1999, *Religion and the Left*].

Семантичний патерн № 4: нейтралізація класової свідомості; відчуження та тиранія пролетарської партії (аргумент проти класової свідомості з боку «більшовицької революції») (25 конкордансів)

Поняття класової свідомості зазнає критики з огляду на те, що в ньому фіксується розрив між емпіричною, економічною, неавтентичною, з одного боку, та справжньою, політичною, революційною свідомістю робітників, уречевленою в партії, а точніше, у свідомості професійних революціонерів, потім партійних функціонерів, вчених, експертів і бюрократії, відірваної від інтересів і становища робітників, з іншого [Habermas, 1974, pp. 34-35; Baudrillard, 1975, pp. 158-159; Kolakowski, 1978b, p. 42; MacIntyre, 2008, p. 320; Russell, 2009a, Why I Am not a Communist; Scruton, 2015, Tedium in Germany: Downhill to Habermas; Sloterdijk, 2010, p. 132]. Аргумент про те, що саме робітнича партія знає найкраще про робітників, їхні інтереси, призводить до відчуження партії від робітників, недовіри до робітників, домінування над ними, визнання свого авторитету як верховного та безпомилкового, що дістало свій вираз в історичних прикладах – у радянській практиці, у сталінському терорі [Scruton, 1998, Man's second disobedience: Reflections on the French Revolution]. На цій підставі критикується філософія класової свідомості робітника у Лукача (виправдання розриву емпіричного та партійного), оскільки її розуміють як джерело легітимзації партійного тероризму проти робітників [Baudrillard, 1975, pp. 158-159]. Це розуміння класової свідомості та партії вважається диктатурою меншості над більшістю та характеризується як абсолютно неактуальна, хоча й історично необхідна за умов поголовного реформізму [Kelsen, 1949, p. 52; Guattari, 2016, pp. 96-97; Kolakowski, 2012, Stalinism as Marxism]. Відсутність демократизму, неповага до індивідуального й емпіричного призводить до антигуманістичних, антипролетарських політичних висновків [Merleau-Ponty, 1969, pp. 135-136; Kolakowski, 1978b, p. 83]. Крім того, в СРСР була створена своя робітнича аристократія у вигляді «стахановського руху» [Arendt, 1973, p. 321]. Отже, саме структурування та нерівномірний розвиток класової свідомості виявляється причиною того, що рух, який репрезентує більшість, виявляється репрезентацією меншини, яка вирішує за більшість. Парадокс полягає в наступному: нерозвиненість свідомості робітників схильними до реформізму, але розвинена свідомість, об'єктивована в меншості, призводить до відчуження та тиранії партії над робітниками. Тому або залишається сподіватися на загальну просвіту, спровоковану рівномірним гнобленням і повною кризою капіталізму, або повторювати практику елітарної пролетарської партії, яка не представляє більшість, а отже, робити ті ж самі помилки. Рух розвідчуження, зафіксований у понятті класової свідомості, за іронією історії та негативної діалектики, стає ще одним чинником відчуження.

Семантичний патерн № 5: проблеми з поняттям класової свідомості (19 конкордансів)

Філософи висловлюють різні критичні зауваження щодо поняття класової свідомості: а) капіталізм змінився, що унеможливує актуалізацію цього поняття в нових умовах: став семіотичним і консюмеристським [Baudrillard, 1981, pp. 114-115; Marcuse, 1969, p. 40]; б) поняття класової свідомості існує лише в науковому дискурсі, тобто йому нічого не відповідає в реальності [Bauman, 1978, pp. 92-93; Popper, 1966, Chapter 16: The Classes; Marcuse, 1969, p. 24]; в) поняття класової свідомості у Лукача надто залежить від гегелівського поняття об'єктивного, абсолютного духу, тож несе на собі риси телеології, спекулятивного мислення, ідеалізму, та емпірично не підтверджується [Habermas, 1998, pp. 280-281; Lefebvre, 1982, pp. 36-37; West, 1991, pp. 140-141]; г) поняття класової свідомості пручається об'єктивній перевірці, оскільки передбачає, що знання про істинність цього поняття перебуває в партії, яка правильно відображає інтереси робітничого класу, який творить історію [Kolakowski, 1978c, pp. 354-355]; г) поняття класової свідомості дегуманізує частину людства [Maritain, 1938, pp. 220-221], й не містить будь-якої моральної логіки позбавлення від егоїзму [MacIntyre, 1998, p. 137]; д) поняття класової свідомості має на увазі зафіксованість пролетарія за його класом, як в контексті каст, але насправді цього закріплення немає [Von Mises, 2007, pp. 112-113]; е) у понятті класової свідомості не міститься соціальна психологія зростання свідомості робітника до класової свідомості [MacIntyre, 1970, p. 45]. Отже, існують епістемологічні,

соціальні, моральні, філософські, економічні та соціально-психологічні зауваження до цього поняття, які вказують на його сконструйованість, нерозвиненість, неактуальність, односторонність.

Семантичний патерн № 6: перспективи (поняття) класової свідомості сьогодні (12 конкордансів)

Філософи стверджують, що можливо актуалізувати поняття класової свідомості з огляду на велику кількість незадоволених серед продуктивних робітників, а також через можливість розширення поняття класової свідомості до всього суспільства, залежного від капіталу, а також активації меншин та інших рухів [Foucault and Chomsky, 2006, pp. 61-62; Marcuse, 1972, pp. 39-40; Guattari, 2016, pp. 63-64]. Водночас наголошується, що сучасні робітники не мають можливості поспиритися на позитивний досвід історії, тому падає престиж революційної теорії [Badiou, 2018, pp. 53-54]. Якщо Маркузе зазначає, що майбутня революція може розпочатися не на тлі зубожіння, економічних проблем, а з огляду на бажання кращого майбутнього, то Чомскі наголошує, що якщо буде зберігатися певне соціальне забезпечення життя при капіталізмі, то не варто чекати революції [Marcuse, 2014, pp. 425-426; Chomsky, 1987, Interview]. Марксисты-автономісти наголошують на технологічних і соціальних змінах інфраструктури та сутності сучасної праці, що ставить під сумнів актуальність поняття класової свідомості з її етапами та прогресизмом, проте вказується на використання інших понять, наприклад, класової композиції [Negri, 1989, pp. 209-210; Berardi, 2011, pp. 77-78; Mezzadra, 2018, p. 70]. Отже, залишається відкритим питання про можливість революціонування робітничого класу, або більш розширеної форми сучасного пригнобленого класу.

Шість виокремлених патернів можна узагальнити таким чином:

- 1) філософія (поняття) класової свідомості (50% релевантних конкордансів);
- 2) критика (поняття) класової свідомості (43%);
- 3) можливості для її актуалізації (7%).

Спробуємо узагальнити та проінтерпретувати ці патерни.

Поняття класової свідомості мислилося філософами для позначення цілісного, однорідного та цілеспрямованого всесвітньо-історичного суб'єкта, діяльність якого мала привести до розв'язання споконвічних проблем філософії, до подолання одвічних антагонізмів та дихотомій. Поняття класової свідомості позначає пригноблену більшість, що долає в революційній дії всю «погань» передісторії (за словами Маркса): відчуження та приватну власність, розвиток одних людей за рахунок інших, інструментальне ставлення до людини та природи.

На нашу думку, в цьому понятті передбачалося, що робітничий клас є більш-менш однорідним, й з тим самим ступенем упевненості перейде до створення партії та політичної боротьби, як до цього перейшов до профспілкової, економічної боротьби. Водночас інші групи суспільства, зокрема капіталістичний клас, не зможуть нічого з цим зробити, бо позбавлені будь-якої активності та розуму.

За іронією історії, сталася подвійна інверсія: розум, однорідність та цілеспрямованість проявив панівний клас, інтегрувавши робітничий клас на Заході, а робітничий клас опинився безбройним перед обличчям реформізму своїх партій на Заході, а також тиранії та відчуження на Сході, під час пролетарських революцій.

На нашу думку, поняття класової свідомості загрузло в епістемічній несправедливості [Fricker, 2007] у двох сенсах: переоцінивши здібності та можливості, організованість і демократичність робітничого руху та робітничих партій (інтелектуали говорили «за» робітників більше, ніж говорили самі робітники), й недооцінивши активність і класову свідомість буржуазії. У цьому сенсі поняття класової свідомості ґрунтувалося на відкиданні інтересів робітників, відкиданні демократії, виключенні опозиції та діалогу всередині власного руху, навіть після революції.

З нашого погляду, проблема лежить у хибній універсалізації часткових успіхів розвитку класової свідомості робітників до політичного рівня. Однак робітничий клас нікуди не подівся, але пригноблення тепер поширюється й на інші суспільні групи.

Повторення досвіду елітарних партій з відривом від робітничих мас визнається вже неможливим. Отже, нашу першу гіпотезу можна вважати доведеною: проблемні теоретичні моменти, пов'язані з поняттям класової свідомості, можна подолати, та існують можливості його активації, які позначені в західній філософії.

Поняття класової свідомості в корпусі Маркса та Енгельса.

Звернемося до праць Маркса та Енгельса, щоб розібратися, чи справді поняття класової свідомості від початку містило в собі підстави для власного самозаперечення? Чи є критика цього поняття у філософії ХХ-ХХІ ст. заслуженою, а наші попередні висновки аргументованими?

У корпусі Маркса та Енгельса (43 томи Marx-Engels Werke) було згенеровано 1) 71 конкорданс зі словом «arbeiter*» (робітник; зірка позначає будь-яку кількість символів після останньої букви) або «proletar*» (пролетар) з колокацією «*bewuß*» (свідомість), 2) 8 конкордансів зі словом «klassenbewußtsein» (класова свідомість); 3) 196 конкордансів із лексемою «класове становище» (яка є суттєвою для визначення класової свідомості). Конкорданси та їхній конспект можна прочитати тут - [Льїн та Нігматова, 2023c].

Виходячи з аналізу конкордансів, можна виділити, що за Марксом і Енгельсом, класова свідомість – це поняття, що позначає результат тривалого процесу, в якому умови капіталістичного виробництва породжують необхідність в організації робітників, розумінні власного економічно пригнобленого становища, а також економічних і політичних інтересів, спрямованих на подолання наслідків капіталістичного виробництва, а також самого капіталізму. Важливо, що профспілкова боротьба вважається необхідним етапом у становленні класової свідомості, оскільки консолідує робітників, виражає економічні інтереси робітників, поширює знання, потрібні для розуміння робітниками їхнього становища та інтересів. З профспілкової боротьби починається процес формування робітничого руху. Без профспілкової боротьби говорити про політизацію робітничого руху неможливо.

Важливо, що поняття класової свідомості передбачає етапи розвитку (від економічної до політичної свідомості), а також жахливі умови життя та праці для більшості робітничого класу й кризи капіталізму, поряд із фіксацією більш стерпного існування робітничого класу в деяких країнах, галузях і в деяких капіталістів.

Логіка цього поняття у Маркса та Енгельса справді фіксує обставини розвитку капіталізму другої половини ХІХ ст., не маючи на увазі можливості розвитку капіталізму в бік соціальної інтеграції робітничого класу, а також позначає нерівномірність розвитку класової свідомості у робітників.

Отже, можна вважати цілком виправданим такі пункти критики поняття класової свідомості в західній філософії ХХ-ХХІ ст.: аргумент щодо розвитку свідомості капіталістичного класу, інтеграції робітничого класу в державну інфраструктуру соціального забезпечення; аргумент щодо нерівномірності розвитку класової свідомості та можливості зупинення її на рівні економічної боротьби, як це сталося на Заході. При цьому Маркс і Енгельс не припускали можливість відриву організаційних форм класової свідомості пролетаріату від самого пролетаріату, мислячи процес розвитку класової свідомості як рух необхідності, усвідомлюваної колективно – розчарування в економічній, профспілковій боротьбі призведе до формування політичної партії. Отже, можна вважати доведеною другу гіпотезу нашого дослідження: проблемні моменти поняття класової свідомості вже існували в роботах Маркса та Енгельса.

Поняття класової свідомості робітників у працях Олени Симончук.

Щоб визначити особливості використання поняття класової свідомості в сучасному українському суспільстві та зафіксувати особливості робочих рухів в Україні звернемося до праць української соціологині Олени Симончук.

Симончук спирається на теорію рівнів класової свідомості робітників Майкла Манна, в якій йдеться про 4 рівні: класову ідентичність (розуміння становища в класовій структурі, у виробництві, а також усвідомлення інтересів), класову опозицію

(протиставлення своїх інтересів інтересам класу капіталістів), класову тотальність (сприйняття суспільного устрою з класового погляду), та соціальну альтернативу (ідея бажаного суспільного устрою задля подолання гноблення) [Симончук, 2010, с. 60-61].

На думку дослідниці, в Україні сформовано перший рівень класової свідомості, оскільки робітники ідентифікують себе з робітничим класом, але другого рівня ще не досягнуто, оскільки немає розуміння особливості класових інтересів робітників, хоча й є добре розуміння соціальної нерівності, зокрема в контексті зарплати.

Що ж до сприйняття нерівності, Симончук пише у 2020 році таке: попри незадоволеність та усвідомлення нерівності, українці не реагують на неї, не борються проти неї, зокрема й через зневіру в можливість покращень [Симончук, 2020, с. 164-165]. Симончук навіть говорить про «свідомість раба, який призвичаївся до своїх ланцюгів» [Симончук, 2020, с. 164].

Отже, класова свідомість робітників має рівні розвитку, які були виокремлені Майклом Манном, і цілком відповідають тому, про що писали Маркс та Енгельс. З точки зору сучасної української соціології, перший рівень класової свідомості в Україні досягнуто, а також є наближення до другого завдяки усвідомленню нерівності, але, до того ж, немає розуміння особливості своїх інтересів і протилежності цих інтересів щодо панівного класу.

Корпусне дослідження класової свідомості на прикладі громадського руху «#БудьякНіна».

Щоб зрозуміти суть діяльності, а значить, практичну реалізацію класової свідомості руху медичних працівників України «#БудьякНіна», потрібно спиратися на емпіричні дані – на частотність уживаних слів з боку учасників цього руху, які можна витягти з дописів на сторінці «#БудьякНіна» у Facebook.

З цією метою було проведено корпусний аналіз дописів в постах на офіційній Facebook-сторінці #БудьякНіна [#БудьякНіна!, 2023] (без коментарів до дописів). Було автоматично скопійовано 17 664 повідомлення з 28 листопада 2019 року (день заснування групи) й до 20 липня 2023 року. Для вилучення змісту дописів використовували скрипт для скрейпінгу з «Facebook» [Zúñiga, 2021]. На підставі повідомлень було створено корпус «#БудьякНіна», обсяг якого - 833 тис. слів. Корпус було стеммовано (слова зведено до їхніх основ) для оптимізації пошуків за допомогою стеммінгу Портера від Віталія Мосейчука [Мосейчук, 2023]. Далі текст було завантажено в програму AntConc 4.1.3. Деталі цього дослідження, зважаючи на обмеження за обсягом статті, розміщено тут – [Пльїн та Нігматова, 2023с]. На рис. 3 розміщені частотні біграми (двослівні словосполучення) з корпусу дописів Facebook-сторінці #БудьякНіна, які дозволяють зрозуміти головний зміст цих дописів [Manikonda et al., 2018].

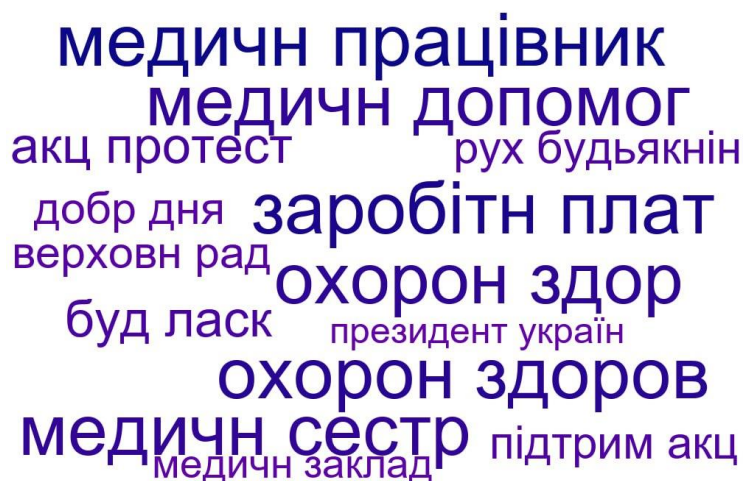

Рис. 3. Частотні біграми у корпусі дописів Facebook-сторінці «#БудьякНіна». Джерело: AntConc 4.1.3.

На підставі аналізу біграм «#БудьякНіна», можна стверджувати, що це організація, яка функціонує для захисту прав медичних працівників здебільшого середнього та нижчого рівня персоналу, медсестер та санітарок.

На підставі дослідження конкордансів з частотних біграм [Льїн та Нігматова, 2023с], можна стверджувати, що медичні працівники в рамках цього руху борються насамперед за гідну зарплату, яка б відповідала кількості та якості вкладеної праці, забезпечувала б нормальну життєдіяльність медперсоналу й не примушувала б підробляти на інших роботах, та рівень якої показував би повагу до праці робітниць середньої та нижньої ланки. Учасниці руху також активно борються проти незаконних звільнень. Ведеться боротьба за права медпрацівників, які не тільки не дотримуються, а ще й урізуються. Це кінцевий результат їхньої діяльності. У цьому контексті можна сказати, що наш аналіз практичної діяльності робітничого руху корелює з результатами дослідження Сімончук, яка оцінювала розвиток класової свідомості в Україні.

Діяльність руху можна уявити за допомогою термінології процесу виробництва. Однак у цьому випадку це незвичайний процес, але процес виробництва справедливості зі своїми засобами та предметом.

Засобами діяльності руху є Facebook-флешмоби, вуличні демонстрації, звернення до влади, судовий захист працівників медичних закладів, петиції. У рамках своєї діяльності рух кооперується з іншими профспілками працівників медичних закладів, а також із громадськими організаціями, зокрема з «Соціальним Рухом» [Соціальний рух, 2023], який допомагає в судових питаннях, юридичній просвіті тощо. Учасниці руху самотужки створили незалежну профспілку, негативно відгукуючись про роботу профспілок, які існують у рамках держави. Вони багаторазово закликають до об'єднання всіх медиків у боротьбі за права робітників.

Предметом, на який впливають учасниці руху своїми засобами для досягнення відповідних результатів, є органи влади. Головний конфлікт розгортається між державними працівниками та державною бюрократією. Причиною цього конфлікту слугує недофінансування та закриття медичних закладів.

Діяльність Верховної Ради оцінюється негативно через просування антиробітничих законопроектів. Примітно, що учасниці руху уважно стежать не тільки за ухваленням законів, а й за механізмами їхньої реалізації, триває постійне інформування учасників руху про роботу влади, повідомляють про ухвалення нових законів, роз'яснюють, у чому негативний бік ухвалених законів. Поширеною формою боротьби є створення петицій до Президента України. Представники влади запрошуються на акції протесту для публічного діалогу.

Зокрема слід зауважити, що учасниці руху борються з бездіяльністю та неефективним менеджментом з боку вищого персоналу лікарень і місцевої влади. Тобто, вони розуміють, що існує проблема не лише з центральною владою, а й з представниками влади на місцях. Однак, коли вищий персонал лікарні стикається з такими ж проблемами, як і нижчий, він частково приєднується до цієї боротьби.

Отже, представниці руху «#БудьякНіна» розуміють спільність свого становища, вважають його пригнобленим, вказуючи на негідний рівень зарплати, скорочення та звільнення. Відтак, розуміння соціально-економічної рівності в контексті пригнобленого становища працівниць медичної сфери явно простежується. Отже, можна стверджувати про сформованість першого рівня класової свідомості, тобто розуміння свого класового становища, а також йдеться про нерівність, але не як про соціальний феномен, а як про феномен, що характеризує трудові стосунки даної групи робітничого класу.

Чи є розуміння протилежності класових інтересів та характеристика інтересів панівного класу з боку учасників Facebook-групи «#БудьякНіна»? Оскільки йдеться про державних робітників, то класовий конфлікт виявляється конфліктом між державними службовцями та державними менеджерами, а не приватними власниками.

Чи можна простежити антагоністичне розуміння держави з боку учасників Facebook-групи «#БудьякНіна», тобто, класові характеристики держави?

Єдиним релевантним словом у цьому контексті в дописах учасників Facebook-групи «#БудьякНіна» виявилось слово «олігархія». Втім, поняття олігархії використовується не в контексті діяльності руху «#БудьякНіна», а в публікаціях від імені руху «Соціальний Рух» і в загальних повідомленнях про нерівність в Україні. Зробимо обережний висновок, що рух «Соціальний Рух» знайомить та значно розширює лексику корпусу комунікації у Facebook-групі «#БудьякНіна» аж до другого рівня розвитку класової свідомості – усвідомлення протилежності класових інтересів.

Слід зауважити, що громадська діяльність руху #БудьякНіна здійснюється в кооперації з іншими громадськими організаціями, зокрема з «Соціальним Рухом», що може призвести до відповідних трансформацій у свідомості працівниць медичної сфери. Утім, не варто недооцінювати й поточних результатів діяльності руху «#БудьякНіна»: ефективну координацію, об'єднання безлічі робітниць медичної сфери по всій Україні, створення незалежних профспілок, знайомство та взаємонавчання робітниць у контексті практик боротьби, проведення судових розглядів та мітингів, вільне обговорення та роз'яснення наболілих проблем та пригноблень у Facebook-групі. Усе це свідчить про те, що українські робітнички не мають «свідомість раба, який при звичаївся до своїх ланцюгів» (Симончук).

Головні висновки корпусного дослідження текстів західної філософії в контексті поняття класової свідомості на фоні вивчення руху «#БудьякНіна» в умовах метамодерну:

1. Аргумент проти поняття класової свідомості робітничого класу, який полягає у вказуванні на інтеграцію робітників у капіталістичні структури споживання, освіти, дозвілля, а також у систему державного забезпечення, є, з одного боку, підтвердженням тези Маркса про класову боротьбу та доказом її успішності для капіталістів, а з іншого – надає можливість саме актуалізувати поняття класової свідомості з огляду на дерегуляцію й приватизацію державного забезпечення, зниження доходів робітників, та загалом часткову дезінтеграцію робітників, які опинились виключеними із нормального забезпечення заробітної плати та умов праці за сучасного капіталізму.

У нашому випадку йдеться про державних працівниць сфери медицини (#БудьякНіна), які опинились виключеними з нормального забезпечення заробітної плати та умов праці.

2. Аргумент проти використання поняття класової свідомості робітничого класу, що вказує на його фальсифікацію (спростування) в історії західного капіталізму та Радянського Союзу, лише частково можна вважати валідним, оскільки це поняття передбачає стадії розвитку класової свідомості.

Наприклад, якщо перші дві стадії розвитку класової свідомості присутні в більшості робітничих рухів по всьому світу [Ovetz, 2020], а також у робітниць у русі «#БудьякНіна», тобто, усвідомлення свого пригнобленого становища, економічних інтересів і розуміння нерівності, то останні дві стадії видаються проблематичними – усвідомлення конфлікту з панівним класом, який їм протистоїть, а відтак політична консолідація робітничого класу для здійснення революції.

Отже, має йтися про часткову фальсифікацію цього поняття, що в принципі передбачалося ще у Маркса та Енгельса, як показав корпусний аналіз їхніх праць. Отже, необхідне більш детальне продумування можливостей активації 3 та 4 стадій класової свідомості.

3. Теза Лукача про стадіальність класової свідомості, вираженої в різних організаціях робітничого класу, підтверджується взаємовідносинами між рухом «#БудьякНіна» та громадською організацією «Соціальний рух».

Перша організація захищає економічні інтереси робітників, а друга висуває політичні вимоги до трансформації суспільства в соціалістичних термінах.

Учасники «Соціального руху» допомагають медичним працівницям через юридичні консультації, просвітницькі лекції, а також розширюють лексикон їхньої комунікації на

просторах Facebook-сторінки «#БудьякНіна» за допомогою класових термінів. Тим самим, обережно припустимо, прокладається шлях до формування 3-ї стадії класової свідомості в цього робітничого руху.

Безумовно, така взаємодія зараз є та має бути й в майбутньому в принципі відкритою, прозорою та демократичною, щоб забезпечити захист від повторення відчуження та тиранії однієї частини робітничого класу над іншою, як це було в історії ХХ-го ст., що підкреслювали найвідоміші філософині та філософи західного світу.

Отже, можна зробити наступні *висновки* в контексті цього багаторівневого дослідження. За допомогою корпусного підходу було досліджено праці найвидатніших західних філософів ХХ-ХХІ ст., що дозволило актуалізувати рефлексії щодо поняття класової свідомості, а також виділити парадоксальність і суперечливість цього поняття, разом із можливостями його відродження в умовах метамодерну. Цей етап дослідження показав, що розум, однорідність і цілеспрямованість, які очікувалися в теорії від практики робітничого, революційного руху, проявив панівний клас, інтегрувавши робітничий клас на Заході, а на Сході замість автентично пролетарських революцій відродилися тиранія над та відчуження від широких народних мас з боку професійних революціонерів, а згодом, й державно-партійної бюрократії. Втім, завдяки вивченню доробку Лукача, а також Маркса та Енгельса, й сучасної української соціологині Симончук, можна зробити висновок про стадіальність розвитку класової свідомості, а значить, саме відродження перших двох стадій цієї свідомості в контексті економічної боротьби та розуміння нерівності, дозволяє, з одного боку, тільки частково сфальсифікувати (у дусі Карла Поппера) валідність поняття класової свідомості, а з іншого боку, якраз стверджувати про можливість римейку цього поняття та відповідної практики в умовах метамодерну на вітчизняних теренах. Ба більше, корпусне дослідження дискурсу комунікації українського руху медичних працівниць «#БудьякНіна» в Facebook, дозволило продемонструвати не тільки економічну боротьбу учасниць цього руху, але також зв'язки з іншими громадськими організаціями, які можуть розвинути класову свідомість медиків принаймні до 3-ї стадії, тобто, до усвідомлення протилежності своїх інтересів інтересам панівного класу. Отже, на основі міждисциплінарного дослідження, завдяки поєднанню корпусної лінгвістики, емпіричної соціології та емпіричної, експериментальної філософії можна стверджувати про часткову валідність поставленої гіпотези нашого дослідження стосовно того, що показником відкриття історії в Україні в контексті римейку поняття класової свідомості є виникнення у 2019 році громадського руху #БудьякНіна, оскільки сформованість двох стадій розвитку класової свідомості можна емпірично довести.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Будь як Ніна (2023). Український медичний рух. URL: <http://www.medryh.com.ua> (дата звернення: 11.08.2023).

#БудьякНіна! (2023). *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/groups/2486280374918717>.

Ільїн І. В. (2022). Як читати філософські тексти? До питання про корпусний підхід. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. Випуск 42. С. 39–48.

Ільїн І. В., Нігматова О.С. (2023а). Класова свідомість - матеріали корпусного дослідження. URL: <https://docs.google.com/document/d/1Z0oAHKkm0Nj-2W5VCrkMg0BRQCpJ51iirc1qhMZMvtms/edit?usp=sharing> (дата звернення: 27.05.2023).

Ільїн І. В., Нігматова О.С. (2023б). Корпусне дослідження Facebook-сторінки групи #БудьякНіна. URL: https://docs.google.com/document/d/156EVRqoERFw3v2y8iTeJ_ZJDLsusqw4clmDNiXfbGTg/edit?usp=sharing (дата звернення: 11.08.2023).

Ільїн І. В., Нігматова О.С. (2023с). Маркс та Енгельс про класову свідомість – конкорданси та конспекти. URL: https://docs.google.com/document/d/1VXgjQX1DrRH96FPtrV0Nw1un2iN3UP_2FUYGmHAT3fU/edit?usp=sharing (дата звернення: 11.08.2023).

Кіктенко, В. О. (2022). Сприйняття марксизму Дьордя Лукача в Китаї: від ідеологічної критики до формування наукового підходу. *Китайознавчі дослідження*, (3), 34-50.

Кушперець, Т. В. (2013). Утопія як чинник формування ідентичності колективного суб'єкта історії. *Знаки питання в історії України: провінційний простір і час* : збірник матеріалів ІХ Міжнародної наукової конференції, Ніжин, 19–20 квітня 2013 року / упорядник О. Г. Самойленко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2013, с. 35-44.

Кушперець, Т. В. (2020). Виявлення нових форм класової боротьби як провідна тема сучасного соціально-філософського дискурсу. *Virtus*, 40, с. 12-16.

Мосейчук В. (2023). *Стемінг Портера для української мови*. URL: https://www.marazm.org.ua/document/stemer_ua (дата звернення: 11.08.2023).

Розумюк, В. (2009). «Привнесена свідомість» пролетаріату: марксистки vs. К. Маркс. *Дослідження світової політики*, 48, с. 111-120.

Симончук, О. (2010). Класова свідомість: досвід порівняльного емпіричного вивчення. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, (4), 56-84.

Симончук, О. (2020). Класовий вимір сприйняття соціальної нерівності: варіації у часі. *Динаміка сприйняття соціальної нерівності в Україні: за даними Міжнародної програми соціальних досліджень 2009 і 2019 років: колективна монографія*. Оксамитна С., Симончук О. (Ред.). Київ: Інститут соціології НАН України; Національний університет «Києво-Могилянська академія», с. 127-170.

Соціальний рух (2023). URL: <https://rev.org.ua> (дата звернення: 11.08.2023).

Ткаліч, О. (2020). «Будь як Ніна»: як під час пандемії та медреформи зародився рух медсестер. *Журнал «Спільне»*. URL: <https://commons.com.ua/uk/ruh-medsester-pid-chas-medreformy-i-randemii> (дата звернення: 11.08.2023).

Чернієнко, В. О. (2009). Легітимація самоідентифікації соціального суб'єкта в інформаційному суспільстві. *Вісник Національного Авіаційного Університету. Серія: Філософія. Культурологія*, 10(2), с. 95-98.

Чернієнко, В. О. (2014). До соціально-політичних засад дослідження проблем ідентичності соціального суб'єкта. *Гуманітарний часопис*, (2), с. 8-14.

20th-century philosophers. *Wikipedia* : веб-сайт. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Category:20th-century_philosophers (дата звернення: 11.08.2023).

21th-century philosophers. *Wikipedia* : веб-сайт. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Category:21st-century_philosophers (дата звернення: 11.08.2023).

Adorno, T. W. (1993). *Theory of pseudo-culture* (1959). *Telos*, 1993(95), 15-38.

Althusser, L. (1990). *Philosophy and the spontaneous philosophy of the scientists & other essays*. Verso.

Anthony, L. (2022). *AntConc* (Version 4.1.3) [Computer Software]. Tokyo, Japan : Waseda University, 2022. URL: <https://www.laurenceanthony.net/software> (дата звернення: 11.08.2023).

Arendt, H. (1973). *The Origins of Totalitarianism*, new ed. with added prefaces. A Harvest book.

Badiou, A. (2015). *What is Philosophy?: A Lecture by Alain Badiou*, 2010. New York and Dresden: Atropos Press. 260 p.

Badiou, A. (2018). *Can Politics Be Thought?*. Duke University Press

Baker, P. (2006). *Using Corpora in Discourse Analysis*. Continuum. 198 p.

Balibar, É. (2002). *Politics and the other scene*. Verso Books.

Baudrillard, J. (1975). *The mirror of production*. St. Louis: Telos Press.

Baudrillard, J. (1981). *For a Critique of the Political Economy of the Sign*. Telos Press.

Bauman, Z. (1978). *Hermeneutics and Social Science: Approaches to Understanding*. Hutchinson of London.

Benjamin, W. (2002). *Selected Writings, Volume 3: 1935–1938*. Cambridge, Massachusetts, and London, England: The Belknap Press of Harvard University Press.

Berardi, F. (2011). *After the future*. AK press.

Bloch, E. (1995). *The principle of hope. Vol. 1*. Cambridge, MA: MIT Press.

- Bloch, E. (1996). *The principle of hope. Vol. 3*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Harvard university press.
- Callon, M., Lascoumes, P., and Barthe, Y. (2009). *Acting in an uncertain world: An essay on technical democracy*. MIT press.
- Chomsky, N. (1987). *The Chomsky Reader*. Pantheon Books.
- Chomsky, N., & Foucault, M. (2006). *The Chomsky-Foucault debate: on human nature*. The New Press.
- Chomsky, N., and Herman, E. (2002). *Manufacturing consent*. New York: Pantheon Books.
- Chomsky, N., and Polychroniou, C. J. (2017). *Optimism over despair: On capitalism, empire, and social change*. Haymarket Books.
- Corsa, A. J. (2018). Grand narratives, metamodernism, and global ethics. *Cosmos & History*, 14(3), 3, p. 241-272
- de Beauvoir, S. (1962). *The ethics of ambiguity, tr.* Citadel Press.
- Drayton, T. (2021). Can I join in? Playful performance and alternative political realities. In *Play and Democracy*. Routledge, pp. 108-124
- Fischer, E., & Curtis, M. (Eds.). (2019). *Methodological advances in experimental philosophy*. Bloomsbury Publishing.
- Fricker, M. (2007). *Epistemic injustice: Power and the ethics of knowing*. Oxford University Press.
- Gramsci, A. (1977). *Selections from political writings (1910-1920)*. London: Lawrence and Wishan.
- Gramsci, A. (1978). *Selections from Political Writings, (1921-1926)*. London: Lawrence and Wishan.
- Gramsci, A. (1994). *Gramsci: Pre-prison writings*. Cambridge University Press.
- Guattari, F. (2015). *Psychoanalysis and transversality: Texts and interviews 1955-1971*. Semiotext(e) / Foreign Agents.
- Guattari, F. (2016). *Lines of flight: For another world of possibilities*. Bloomsbury Publishing.
- Habermas, J. (1974). *Theory and practice*. Boston: Beacon Press.
- Habermas, J. (1998). *The philosophical discourse of modernity: Twelve lectures*. Polity Press.
- Honneth, A. (1995). *The fragmented world of the social: essays in social and political philosophy*. State University of New York Press.
- Hyppolite, J. (1973). *Studies on Marx and Hegel*. Harper Torchbooks.
- Junker, C. (2023). Claiming class: The manifesto between categorical disruption and stabilisation. *Culture, Theory and Critique*, pp. 1-17.
- Kelsen, H. (1949). *The political theory of Bolshevism: a critical analysis*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Kolakowski, L. (1978a). *Main currents of Marxism: Volume 1 - The Founders*. Clarendon Press.
- Kolakowski, L. (1978b). *Main currents of Marxism: Volume 2 - The Golden Age*. Clarendon Press.
- Kolakowski, L. (1978c). *Main currents of Marxism: Volume 3 - The Breakdown*. Clarendon Press.
- Kolakowski, L. (2012). *Is God happy?: selected essays*. Penguin Books.
- Laclau, E., and Mouffe, C. (2001). *Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics*. Verso Books.
- Lefebvre, H. (1969). *The explosion: Marxism and the French upheaval*. New York and London: Modern Readers Paperback.
- Lefebvre, H. (1982). *The sociology of Marx*. Columbia University Press.
- Löwe, B., & Van Kerkhove, B. (2019). Methodological triangulation in empirical philosophy (of mathematics). *Advances in experimental philosophy of logic and mathematics*, 15-37.
- Lukács, G. (1973). *Marxism and Human Liberation*. New York: A Delta Book.
- Lukács, G. (2000). Tailism and the dialectics. *A Defense of History and Class Consciousness: Tailism and the Dialectic*, 45-149.
- Lukács, G. (2009). *Lenin: A Study on the Unity of his Thought*. Verso Books.
- Lukács, G. (2014). 'Intellectual workers' and the problem of intellectual leadership. *Tactics and Ethics: Political Writings, 1919–1929*. Verso, 2014, [pp. 35-41].
- Lukács, G. (1971). *History and class consciousness: Studies in Marxist dialectics*. MIT Press.

- MacIntyre, A. (1970). *Herbert Marcuse*. The Viking Press.
- MacIntyre, A. (1998). *A short history of ethics: a history of moral philosophy from the Homeric age to the 20th century*. Routledge.
- MacIntyre, A. C. (2008). *Alasdair MacIntyre's Engagement with Marxism: Selected Writings 1953-1974*. Brill.
- Manikonda, L., Beigi, G., Liu, H., & Kambhampati, S. (2018). Twitter for sparking a movement, reddit for sharing the moment: #metoo through the lens of social media. *arXiv preprint arXiv:1803.08022*.
- Marcuse, H. (1969). *Soviet Marxism: A critical analysis*. Columbia University Press.
- Marcuse, H. (1972). *Counterrevolution and revolt*. Beacon Press.
- Marcuse, H. (2007). *Art and liberation: Collected papers of Herbert Marcuse*. Routledge.
- Marcuse, H. (2013). German Social Stratification. In: Marcuse, H., & Kirchheimer, O. (2013). *Secret reports on Nazi Germany: The Frankfurt School contribution to the war effort*. Princeton University Press, pp. 74-91.
- Marcuse, H. (2014). *Marxism, Revolution and Utopia: Collected Papers of Herbert Marcuse, Volume 6*. Routledge.
- Maritain, J. (1938). *True Humanism*. New York Charles Scribner's Sons.
- Maritain, J. (1973). *Integral humanism; temporal and spiritual problems of a new Christendom*. University of Notre Dame Press.
- Marx, K. and Engels F. (1962-1990). *Marx-Engels-Werke*. Bandes 1-43. Berlin: Dietz Verlag.
- Merleau-Ponty, M. (1969). *Humanism and terror*. Boston: Beacon Press.
- Merleau-Ponty, M. (1981). *Phenomenology of Perception*. Routledge.
- Mezzadra, S. (2018). *In the Marxian workshops: Producing subjects*. Rowman & Littlefield.
- Negri, A. (1989). *The politics of subversion: A manifesto for the twenty-first century*. Polity Press.
- Negri, A. (2005). *Books for burning: Between civil war and democracy in 1970s Italy*. Verso.
- Negri, A. (2014). *Factory of strategy: thirty-three lessons on Lenin*. Columbia University Press.
- Ovets, R. (2020). *Workers' Inquiry and Global Class Struggle: Strategies, Tactics, Objectives*. Pluto Press.
- Popper, K. R. (1966). *The open society and its enemies. Vol. 1*. Princeton University Press.
- Russell, B. (2009a). *The Basic Writings of Bertrand Russell*. Routledge Classics.
- Russell, B. (2009b). *The prospects of industrial civilization*. Routledge.
- Sartre, J. P. (1976). *Anti-Semite and Jew: Tr. by George J. Becker*. Schocken Books.
- Scruton, R. (1998). *The philosopher on Dover Beach: essays*. South Bend, Indiana: St. Augustine's Press.
- Scruton, R. (2015). *Fools, frauds and firebrands: Thinkers of the new left*. Bloomsbury Publishing.
- Searle, J. (2010). *Making the social world: The structure of human civilization*. Oxford University Press.
- Sinclair J. (1991). Corpus, Concordance, Collocation. Oxford University Press. 197 p.
- Sloterdijk, P. (2010). *Rage and time: A psychopolitical investigation*. Columbia University Press.
- Stefanowitsch A. (2020). Corpus Linguistics: A Guide to the Methodology. Language Science Press. 510 p.
- Van den Akker, R., and Vermeulen, T. (2017). Periodising the 2000s, or, the Emergence of Metamodernism. *Metamodernism: Historicity, affect, and Depth after postmodernism*, 1-19.
- Von Mises, L. (1985). *Omnipotent government*. Spring Mills: Libertarian Press, Inc.
- Von Mises, L. (2007). *Theory and History*. Ludwig von Mises Institute.
- Wallerstein, I. (1991). *Class conflict in the capitalist world-economy*. In: Race, nation, class: ambiguous identities. Etienne Balibar and Immanuel Wallerstein: translation by Chris Turner. State University of New York at Binghamton, pp. 115-124.
- West, C. (1991). *The ethical dimensions of Marxist thought*. New York: Monthly Review Press.
- West, C. (1999). *The Cornel West Reader*. New York: Basic Civitas Books.
- Žižek, S. (2012). *Organs without bodies: On Deleuze and consequences*. Routledge.
- Zúñiga K. (2021). *Facebook Scraper*. Github.com. URL: <https://github.com/kevinzg/facebook-scraper> (дата звернення: 11.08.2023).

Ільїн Ілля Вікторович

кандидат філософських наук
старший викладач кафедри теоретичної і практичної філософії імені Й. Б. Шада
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна
E-mail: i.v.illin@karazin.ua
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3945-212X>

Нігматова Олена Станіславівна

кандидат економічних наук
Федерація аудиторів, бухгалтерів і фінансистів АПК України
вул. Героїв Оборони, 10а, оф. 1, Київ, 03127, Україна
E-mail: nigma2804@gmail.com
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0268-9556>

Стаття надійшла до редакції: 02.09.2023

Схвалено до друку: 16.10.2023

**#BUDYAKNINA (#BE LIKE NINA MOVEMENT) AND A REMAKE OF THE
CONCEPT OF CLASS CONSCIOUSNESS IN PHILOSOPHY AND SOCIAL
PRACTICE: A CORPUS APPROACH (ON THE 100TH ANNIVERSARY OF THE
PUBLICATION OF GYÖRGY LUKÁCS' «HISTORY AND CLASS
CONSCIOUSNESS» (1923-2023))**

Ilin Illia V.

PhD in Philosophy, Associate Professor
Department of Theoretical and Practical Philosophy named after Prof. J. B. Schad
V. N. Karazin Kharkiv National University
61000, Kharkiv, Svobody sq., 4
E-mail: i.v.illin@karazin.ua
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3945-212X>

Nigmatova Olena St.

PhD in Economics
Federation of Auditors
Accountants and Financiers of the Agro-Industrial Complex of Ukraine
03127, Kyiv, 10a Heroiv Oborony St., office. 1
E-mail: nigma2804@gmail.com
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0268-9556>

ABSTRACT

This paper presents a corpus-based, interdisciplinary, empirical study in social philosophy of the possibilities of remaking the concept and practice of class consciousness in metamodernism based on four sources: the works of prominent Western philosophers from 1900-2023 (5064 English-language books and articles), the works of Karl Marx and Friedrich Engels (43 volumes), the writings of Ukrainian sociologist Olena Symonchuk, and the Facebook posts in the group of the Ukrainian medical women's movement #BudyakNina (#Be like Nina). The first two sources allowed us to understand the primary logic of this concept, but also its philosophical rationale and contradictions in the context of the twentieth-century historical experience, including the transformations in Western society and proletarian revolutions. It was found that reason, homogeneity, and purposefulness, which were expected in theory from the practice of the workers' revolutionary movement, were manifested instead by the ruling class, who integrated the working class in the West. In the East, instead of genuinely proletarian revolutions, there was a resurgence of tyranny over and alienation from the broad popular masses by professional revolutionaries, and later by state-party bureaucracy.

However, the concept of class consciousness can only be partially considered obsolete since it implies stages of class consciousness development. The last two sources in our study demonstrated that in contemporary Ukrainian conditions, it is possible to speak of the formation of two stages of class consciousness development: understanding one's own interests and inequality. This creates opportunities to assert that the metamodernist revival of history has also implications for the concept and practice of class consciousness among contemporary workers. This offers hope for a more successful remake of the emancipatory potential of Marxist ideas to address the modern crisis of capitalist humanity in the 21st century.

It should be emphasized that this research was conducted using corpus linguistics, allowing for the analysis of large volumes of texts by both philosophers and participants in the #BudyakNina (#Be like Nina) movement. This approach enabled us to identify the main contexts and conceptual focus of their texts, providing a strong empirical foundation for the entire study.

Keywords: *metamodernism, class consciousness, corpus linguistics, #BudyakNina (#Be like Nina), Western philosophy, Marxism, sociology.*

REFERENCES

- Be Like Nina (2023). Ukrainian medical movement. URL: <http://www.medryh.com.ua> (accessed on 11.08.2023). (In Ukrainian).
- #BudyakNina (2023). Facebook. URL: <https://www.facebook.com/groups/2486280374918717>. (In Ukrainian).
- Ilin I.V. (2022). How to read philosophical texts? On the question of the corpus approach. *Visnyk L'viv'skoho universytetu. Seriya filos.-politoh. studiyi - Bulletin of Lviv University. Series of philosophical and political studies*. Issue 42. C. 39-48. (In Ukrainian).
- Ilin I.V., Nihatova O.S. (2023a). Class consciousness - materials of a corpus study. URL: <https://docs.google.com/document/d/1Z0oAHK0Nj-2W5VCrkMg0BRQCpJ51iirc1qhMZMvtms/edit?usp=sharing> (accessed on 27.05.2023). (In Ukrainian).
- Ilin I.V., Nihatova O.S. (2023b). A corpus study of the Facebook page of the #BudyakNina group. URL: https://docs.google.com/document/d/156EVRqoERFw3v2y8iTeJ_ZJDLsusqw4clmDNiXfbGTg/edit?usp=sharing (accessed on 11.08.2023). (In Ukrainian).
- Ilin I.V., Nihatova O.S. (2023c). Marx and Engels on class consciousness - concordances and notes. URL: https://docs.google.com/document/d/1VXgjQX1DrRH96FPtrV0Nw1un2iN3UP_2FUyGMHAT3fU/edit?usp=sharing (accessed on 11.10.2023). (In Ukrainian).
- Kiktenko, V. O. (2022). Spryannya marksyzmu D'ordya Lukacha v Kytayi: vid ideolohichnoyi krytyky do formuvannya naukovooho pidkhodu. *Kytayeznavchi doslidzhennya - Chinese Studies*, (3), 34-50. (In Ukrainian).
- Kusherets, T. V. (2013). Utopia as a factor in the formation of the identity of a collective subject of history. *Znaky pytannya v istoriyi Ukrayiny: provintsyyny prostir i chas : zbirnyk materialiv IKH Mizhnarodnoyi naukovoji konferentsiyi, Nizhyn, 19–20 kvitnya 2013 roku - Question marks in the history of Ukraine: provincial space and time: collection of materials of the IX International Scientific Conference, Nizhyn, April 19-20, 2013 / compiled by O. Samoilenko. Nizhyn : Nizhyn Gogol State University, 2013, pp. 35-44. (In Ukrainian).*
- Kusherets, T. V. (2020). Identification of new forms of class struggle as a leading topic of modern socio-philosophical discourse. *Virtus*, 40, pp. 12-16. (In Ukrainian).
- Moseychuk, V. (2023). Porter's Stemming for the Ukrainian language. URL: https://www.marazm.org.ua/document/stemer_ua (accessed on 11.08.2023). (In Ukrainian).
- Rozumyuk, V. (2009). The «introduced consciousness» of the proletariat: Marxists vs. K. Marx. *Doslidzhennya svitovoy politiki - World Policy Studies*, 48, pp. 111-120. (In Ukrainian).
- Simonchuk, O. (2010). Class Consciousness: Experience of Comparative Empirical Study. *Sotsiologiya: teoriya, metody, marketing - Sociology: Theory, Methods, Marketing*, (4), 56-84. (In Ukrainian).
- Simonchuk, O. (2020). The class dimension of the perception of social inequality: variations over time. *The dynamics of perception of social inequality in Ukraine: according to the International Social Research Program in 2009 and 2019: a collective monograph*. Oksamytna S., Simonchuk O.

- (Eds.). Kyiv: Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine; National University of Kyiv-Mohyla Academy, pp. 127-170. (In Ukrainian).
- Socialny Ruch (2023). URL: <https://rev.org.ua> (accessed on 11.08.2023). (In Ukrainian).
- Tkalich, O. (2020). «Be like Nina»: how the nurses' movement was born during the pandemic and healthcare reform. *Zhurnal «Spil'ne» - Journal «Commons»*. URL: <https://commons.com.ua/uk/ruh-medsester-pid-chas-medreformy-i-pandemii> (accessed on 11.08.2023). (In Ukrainian).
- Chernienko, V. O. (2009). Legitimization of self-identification of a social subject in the information society. *Visnyk Natsional'noho Aviatsiynoho Universytetu. Seriya: Filozofiya. Kul'turolohiya - Bulletin of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology*, 10(2), pp. 95-98. (In Ukrainian).
- Chernienko, V. O. (2014). To the socio-political foundations of the study of the problems of identity of the social subject. *Gumanitarniy chasopis - Humanitarian journal*, (2), pp. 8-14. (In Ukrainian).
- Adorno, T. W. (1993). Theory of pseudo-culture (1959). *Telos*, 1993(95), 15-38.
- Althusser, L. (1990). *Philosophy and the spontaneous philosophy of the scientists & other essays*. Verso.
- Anthony, L. (2022). AntConc (Version 4.1.3) [Computer Software]. Tokyo, Japan : Waseda University, 2022. URL: <https://www.laurenceanthony.net/software> (дата звернення: 11.08.2023).
- Arendt, H. (1973). *The Origins of Totalitarianism*, new ed. with added prefaces. *A Harvest book*.
- Badiou, A. (2015). *What is Philosophy?: A Lecture by Alain Badiou*, 2010. New York and Dresden: Atropos Press. 260 p.
- Badiou, A. (2018). *Can Politics Be Thought?*. Duke University Press
- Baker, P. (2006). *Using Corpora in Discourse Analysis*. Continuum. 198 p.
- Balibar, É. (2002). *Politics and the other scene*. Verso Books.
- Baudrillard, J. (1975). *The mirror of production*. St. Louis: Telos Press.
- Baudrillard, J. (1981). *For a Critique of the Political Economy of the Sign*. Telos Press.
- Bauman, Z. (1978). *Hermeneutics and Social Science: Approaches to Understanding*. Hutchinson of London.
- Benjamin, W. (2002). *Selected Writings, Volume 3: 1935–1938*. Cambridge, Massachusetts, and London, England: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Berardi, F. (2011). *After the future*. AK press.
- Bloch, E. (1995). *The principle of hope. Vol. 1*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Bloch, E. (1996). *The principle of hope. Vol. 3*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Harvard university press.
- Callon, M., Lascoumes, P., and Barthe, Y. (2009). *Acting in an uncertain world: An essay on technical democracy*. MIT press.
- Chomsky, N. (1987). *The Chomsky Reader*. Pantheon Books.
- Chomsky, N., & Foucault, M. (2006). *The Chomsky-Foucault debate: on human nature*. The New Press.
- Chomsky, N., and Herman, E. (2002). *Manufacturing consent*. New York: Pantheon Books.
- Chomsky, N., and Polychroniou, C. J. (2017). *Optimism over despair: On capitalism, empire, and social change*. Haymarket Books.
- Corsa, A. J. (2018). Grand narratives, metamodernism, and global ethics. *Cosmos & History*, 14(3), 3, p. 241-272
- de Beauvoir, S. (1962). *The ethics of ambiguity, tr.* Citadel Press.
- Drayton, T. (2021). Can I join in? Playful performance and alternative political realities. In *Play and Democracy*. Routledge, pp. 108-124
- Fischer, E., & Curtis, M. (Eds.). (2019). *Methodological advances in experimental philosophy*. Bloomsbury Publishing.
- Fricker, M. (2007). *Epistemic injustice: Power and the ethics of knowing*. Oxford University Press.
- Gramsci, A. (1977). *Selections from political writings (1910-1920)*. London: Lawrence and Wishan.
- Gramsci, A. (1978). *Selections from Political Writings, (1921-1926)*. London: Lawrence and Wishan.
- Gramsci, A. (1994). *Gramsci: Pre-prison writings*. Cambridge University Press.

- Guattari, F. (2015). *Psychoanalysis and transversality: Texts and interviews 1955-1971*. Semiotext(e) / Foreign Agents.
- Guattari, F. (2016). *Lines of flight: For another world of possibilities*. Bloomsbury Publishing.
- Habermas, J. (1974). *Theory and practice*. Boston: Beacon Press.
- Habermas, J. (1998). *The philosophical discourse of modernity: Twelve lectures*. Polity Press.
- Honneth, A. (1995). *The fragmented world of the social: essays in social and political philosophy*. State University of New York Press.
- Hyppolite, J. (1973). *Studies on Marx and Hegel*. Harper Torchbooks.
- Junker, C. (2023). Claiming class: The manifesto between categorical disruption and stabilisation. *Culture, Theory and Critique*, pp. 1-17.
- Kelsen, H. (1949). *The political theory of Bolshevism: a critical analysis*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Kolakowski, L. (1978a). *Main currents of Marxism: Volume 1 - The Founders*. Clarendon Press.
- Kolakowski, L. (1978b). *Main currents of Marxism: Volume 2 - The Golden Age*. Clarendon Press.
- Kolakowski, L. (1978c). *Main currents of Marxism: Volume 3 - The Breakdown*. Clarendon Press.
- Kolakowski, L. (2012). *Is God happy?: selected essays*. Penguin Books.
- Laclau, E., and Mouffe, C. (2001). *Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics*. Verso Books.
- Lefebvre, H. (1969). *The explosion: Marxism and the French upheaval*. New York and London: Modern Readers Paperback.
- Lefebvre, H. (1982). *The sociology of Marx*. Columbia University Press.
- Löwe, B., & Van Kerkhove, B. (2019). Methodological triangulation in empirical philosophy (of mathematics). *Advances in experimental philosophy of logic and mathematics*, 15-37.
- Lukács, G. (1973). *Marxism and Human Liberation*. New York: A Delta Book.
- Lukács, G. (2000). Tailism and the dialectics. *A Defense of History and Class Consciousness: Tailism and the Dialectic*, 45-149.
- Lukács, G. (2009). *Lenin: A Study on the Unity of his Thought*. Verso Books.
- Lukács, G. (2014). 'Intellectual workers' and the problem of intellectual leadership. *Tactics and Ethics: Political Writings, 1919–1929*. Verso, 2014, [pp. 35-41].
- Lukács, G. (1971). *History and class consciousness: Studies in Marxist dialectics*. MIT Press.
- MacIntyre, A. (1970). *Herbert Marcuse*. The Viking Press.
- MacIntyre, A. (1998). *A short history of ethics: a history of moral philosophy from the Homeric age to the 20th century*. Routledge.
- MacIntyre, A. C. (2008). *Alasdair MacIntyre's Engagement with Marxism: Selected Writings 1953-1974*. Brill.
- Manikonda, L., Beigi, G., Liu, H., & Kambhampati, S. (2018). Twitter for sparking a movement, reddit for sharing the moment: #metoo through the lens of social media. *arXiv preprint arXiv:1803.08022*.
- Marcuse, H. (1969). *Soviet Marxism: A critical analysis*. Columbia University Press.
- Marcuse, H. (1972). *Counterrevolution and revolt*. Beacon Press.
- Marcuse, H. (2007). *Art and liberation: Collected papers of Herbert Marcuse*. Routledge.
- Marcuse, H. (2013). German Social Stratification. In: Marcuse, H., & Kirchheimer, O. (2013). *Secret reports on Nazi Germany: The Frankfurt School contribution to the war effort*. Princeton University Press, pp. 74-91.
- Marcuse, H. (2014). *Marxism, Revolution and Utopia: Collected Papers of Herbert Marcuse, Volume 6*. Routledge.
- Maritain, J. (1938). *True Humanism*. New York Charles Scribner's Sons.
- Maritain, J. (1973). *Integral humanism; temporal and spiritual problems of a new Christendom*. University of Notre Dame Press.
- Marx, K. and Engels F. (1962-1990). *Marx-Engels-Werke*. Bandes 1-43. Berlin: Dietz Verlag.
- Merleau-Ponty, M. (1969). *Humanism and terror*. Boston: Beacon Press.
- Merleau-Ponty, M. (1981). *Phenomenology of Perception*. Routledge.

- Mezzadra, S. (2018). *In the Marxian workshops: Producing subjects*. Rowman & Littlefield.
- Negri, A. (1989). *The politics of subversion: A manifesto for the twenty-first century*. Polity Press.
- Negri, A. (2005). *Books for burning: Between civil war and democracy in 1970s Italy*. Verso.
- Negri, A. (2014). *Factory of strategy: thirty-three lessons on Lenin*. Columbia University Press.
- Ovetz, R. (2020). *Workers' Inquiry and Global Class Struggle: Strategies, Tactics, Objectives*. Pluto Press.
- Popper, K. R. (1966). *The open society and its enemies. Vol. 1*. Princeton University Press.
- Russell, B. (2009a). *The Basic Writings of Bertrand Russell*. Routledge Classics.
- Russell, B. (2009b). *The prospects of industrial civilization*. Routledge.
- Sartre, J. P. (1976). *Anti-Semite and Jew: Tr. by George J. Becker*. Schocken Books.
- Scruton, R. (1998). *The philosopher on Dover Beach: essays*. South Bend, Indiana: St. Augustine's Press.
- Scruton, R. (2015). *Fools, frauds and firebrands: Thinkers of the new left*. Bloomsbury Publishing.
- Searle, J. (2010). *Making the social world: The structure of human civilization*. Oxford University Press.
- Sinclair J. (1991). *Corpus, Concordance, Collocation*. Oxford University Press. 197 p.
- Sloterdijk, P. (2010). *Rage and time: A psychopolitical investigation*. Columbia University Press.
- Stefanowitsch A. (2020). *Corpus Linguistics: A Guide to the Methodology*. Language Science Press. 510 p.
- Van den Akker, R., and Vermeulen, T. (2017). Periodising the 2000s, or, the Emergence of Metamodernism. *Metamodernism: Historicity, affect, and Depth after postmodernism*, 1-19.
- Von Mises, L. (1985). *Omnipotent government*. Spring Mills: Libertarian Press, Inc.
- Von Mises, L. (2007). *Theory and History*. Ludwig von Mises Institute.
- Wallerstein, I. (1991). *Class conflict in the capitalist world-economy*. In: *Race, nation, class: ambiguous identities*. Etienne Balibar and Immanuel Wallerstein: translation by Chris Turner. State University of New York at Binghamton, pp. 115-124.
- West, C. (1991). *The ethical dimensions of Marxist thought*. New York: Monthly Review Press.
- West, C. (1999). *The Cornel West Reader*. New York: Basic Civitas Books.
- Žižek, S. (2012). *Organs without bodies: On Deleuze and consequences*. Routledge.
- Zúñiga K. (2021). *Facebook Scraper*. Github.com. URL: <https://github.com/kevinzg/facebook-scraper> (accessed on 11.08.2023)

Article arrived: 02.09.2023

Accepted: 16.10.2023